

رفتارهای شهری

نقاط گسست در منظر فرهنگی تهران

چکیده | طرح منظر فرهنگی، شخصیت منظر فرهنگی را به عنوان نقطه مبدأ برای تخمین گزینه‌های مداخله‌ای ممکن به کار می‌گیرد. پس از تبیین شخصیت منظر یک شهر نمی‌توان منظر آن را مطابق سلیقه شبیه شهر دیگری با شرایط متفاوت تغییر شکل داد. در شهر تهران با سنت‌های رفتاری ریشه‌دار، که عنصر مقوم اتحاد مراکز جمعیتی متعدد آنها به عنوان یک شهر بوده است، تبیین شخصیت منظر شهر براساس مبانی رفتارشناسی مردمی برای طراحی و مدیریت منظر از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

برای ارزیابی منظر فرهنگی شهر تهران، دو منبع وجود دارد؛ یکی متون تاریخی اعم از ادبیات عام، ترانه‌ها، جغرافیای تاریخی و دیگری خوانش منظر براساس این منابع تاریخی. بافت شهر تهران سیستم در هم تنیده‌ای از شبکه‌های مصنوع احاطه شده با باغات درون شهری بوده است. ویژگی این باغ‌های درون شهری ریزدانه این است که در هماهنگی کامل با لایه مورفولوژیکی شهر تهران متأثر از پنج روددره مهم و الگوهای سلسله‌مراتبی ساختاری و رفتاری تعریف شده بنا به محل قرارگیری در ارتفاعات متفاوت روددره به پارادایم‌های فرهنگی یک جامعه ایرانی، اسلامی شکل داده‌اند. بر این اساس اسطوره‌های فرهنگی شهر تهران با عناوین فرهنگ آب و احترام به آب در تمام مقیاس‌ها، تفرج درون محله‌ای و درون شهری، سنت زیارت، تفرج، استفاده از ادبیات نمایشی، تعلیمی به عنوان رسانه جمعی، باغ مثمر به عنوان عنصر واسطه تفریحات و آیین‌های مذهبی، اسطوره‌سازی از عناصر منظرین و بزرگان ادب و اخلاق و تبدیل مظاهر آنها به یک قرارگاه رفتاری قابل پی‌گیری هستند.

در هر مقطع زمانی که تغییر یک باره‌ای بر شیوه زندگی و ارزش‌های رفتاری مردم وارد شده، منظر شهر یک نقطه عطف عدم یکپارچگی و آشفتگی در عناصر کمی و کیفی را تجربه کرده است. نقطه گسست یک باره در زمینه عوامل طبیعی و فرهنگ عامه در دوره پهلوی اول و نقطه گسست در زمینه عوامل زیباشناختی فردی و معنایی در دوره معاصر در حدود ۲۰ سال اخیر رخ داده است.

واژگان کلیدی | منظر فرهنگی، تهران، شخصیت منظر، خوانش منظر.

مرجانه زندی
کارشناس ارشد معماری
منظر

marjan.zandy@yahoo.com

تصویر ۱: روند تاریخی شکل‌گیری و مراکز اصلی منظر شهر تهران،
ماخذ: نگارنده.

Pic1: The Historic Process of Formation and the Main
Centers of Tehran's Landscape, Source: Author.

پس از تبیین شخصیت منظر یک شهر نمی‌توان آن را با نگاه سلیقه‌ای و به تقلید از شهری دیگر تغییر داد. برای طراحی و مدیریت منظر در شهر تهران که از سنت‌های رفتاری ریشه‌داری برخوردار است، تبیین شخصیت منظر شهر بر اساس مبانی رفتارشناسی مردمی اهمیت ویژه‌ای دارد.

مقدمه

مفهوم و قرائت منظر فرهنگی شهر

«کارلا ساور»^۱ جغرافی‌دان انسانی تأکید ویژه‌ای بر عاملیت عنصر فرهنگ، به عنوان نیرویی برای شکل‌دهی به اشکال دیداری سطوح زمین در مناطق نامحدود داشت. منظر فرهنگی از یک «منظر طبیعی» با همراهی یک «گروه فرهنگی» ساخته می‌شود. فرهنگ یک عامل است، محیط طبیعی یک واسطه و منظر فرهنگی نتیجه است.^۲

جغرافی‌دان نخبه دیگری به نام «پیرس لوییس»^۳، برای اولین بار عبارت قرائت منظر را این‌گونه تعریف کرده است: «تلاشی است برای استخراج معانی از عناصر و فرایندهای منظرین واجد ارزش و معنا. این خوانش، باشنده در فضا را به طور مداوم حساس به جهان‌های اطراف نگر می‌دارد» (UNESCO, 2012, 84).

این ابزارها ممکن است بسیار گسترده باشند و از تمرکز روی اشکال حاضر تا اضافه کردن به عناصر استفاده‌های منظر را شامل شوند. مناظر شهری را می‌توان در قالب‌های مناظر خالق رویداد (میدان لؤلؤ بحرین یا خیابان وال استریت در نیویورک)، مناظر صحنه‌پردازی شده (مرکز شهر «تئوتیهوآکان» مکزیک باستان یا پارک میلیونوم در شیکاگو)، مناظر استفاده‌های (پارک دولایت پاریس یا موزه یهودی‌های لیبسکیند در برلین) و یا حتی مناظر مجازی (مانند شهر سایبری آمستردام) طبقه‌بندی کرد.

ارزیابی شخصیت منظر^۴ و یکپارچگی منظر

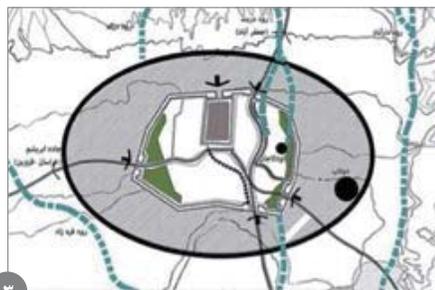
ارزیابی شخصیت منظر تکنیکی برای بررسی تمام اجزای یک منظر شامل عوامل فیزیکی، ادراکی، اکولوژیک، تاریخی و دیداری است. این مرحله شامل نوعی رویکرد برای ترکیب عناصر در کنار هم است، به گونه‌ای که هر جزء به عنوان بخشی از یک رویکرد کل‌گرایانه

حس جهت‌دهی به سوی هدف را القا کند. این ارزیابی راهی برای رمزگشایی یک منظر و فهم این مسئله است که عناصر شاخص چگونه زاده شده‌اند و چگونه نیروهای محرک بر آنها تأثیر می‌گذارند و در شکل‌دهی به حس مکان مشارکت می‌کنند. شخصیت منظر فرهنگی نقطه‌آغازی برای بررسی و تخمین گزینه‌های مداخله‌ای است. طرح منظر فرهنگی رویکردی زمینه‌گرا در تبیین شخصیت منظر دارد و اقدامات مداخله‌گر هر شهر را متناسب با آن شهر تعریف می‌کند.

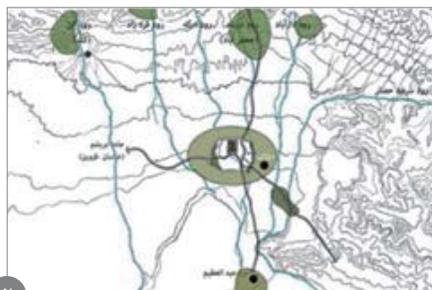
«یکپارچگی یک شاخصه هویت تاریخی است که با حیات شاخصه‌های فیزیکی از دوره‌های تاریخی و پیش از تاریخ مستند می‌شود. اگر یک منظر یکپارچگی بالایی داشته باشد، رویکرد تفسیری ممکن است مستقیماً بازدیدکنندگان از یک سایت را به سمت هویت تاریخی بدون مواجهه با اسباب تکمیلی مانند نشانه‌های مستقل سوق دهد». برای مناظر با یکپارچگی کمتر، جایی که نشانه‌های ثابت کمی وجود دارد، تأکید تفسیری ممکن است روی اشکال موجود و اهداف دیداری متمرکز شود. هدف اصلی در این وضعیت این است که بیننده را برای فهم موضوعات تاریخی سایت، سازمان‌ها، اشکال هویت‌ساز گم‌شده و سایر زمینه‌های تاریخی و اجتماعی منظر آموزش دهد» (Buckle, 2007). برای تبیین رویکرد مناسب برای حفاظت اولین اقدام تعیین منشأ (origin) پیدایش شهر است. شهر با چه دلیل اولیه‌ای شکل گرفته است؟

نقاط تحول و انفکاک در منظر فرهنگی شهر

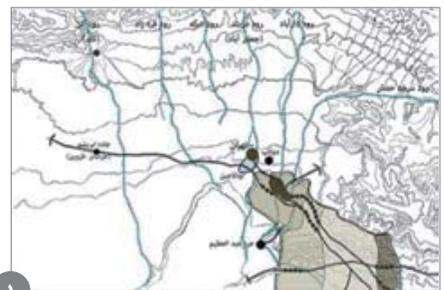
«جکسون»^۵ منظر را به عنوان ترکیبی از مسایل اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و منظر عمومی بیان می‌کند. برای او اینکه یک منظر چگونه نیازهای روزمره کار و زندگی را برآورده می‌کند اهمیت ویژه‌ای دارد. این نگاه عملکردی به منظر به این معنی است که

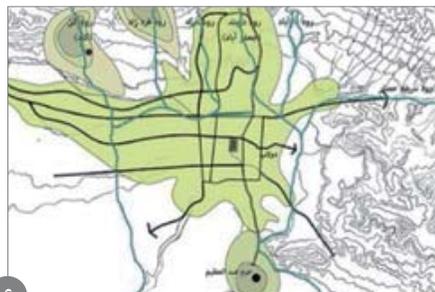
۱ ● مرحله پیدایش جینی ده تهران در سرچشمه

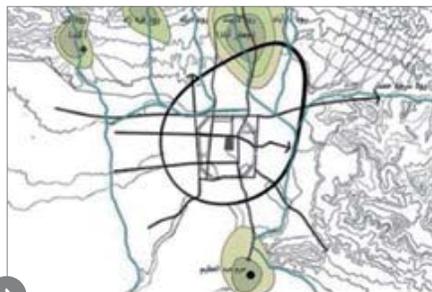
۲ ● مرحله پیدایش لکه‌های سبز منظر روستایی در دوره صفوی

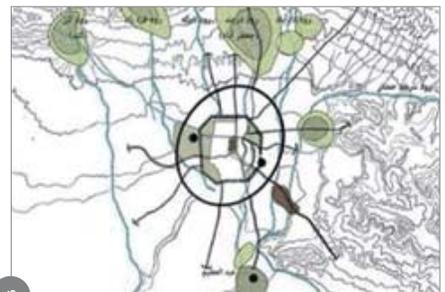
۳ ● رودخانه جعفرآباد به عنوان منشأ پیدایی اودلجان و تهران

۴

۵

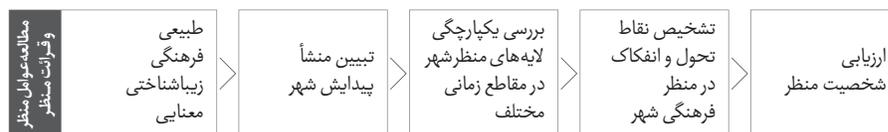
۶

جدول ۱. خوانش جغرافیای تاریخی عناصر منظرین سایت، مأخذ: نگارنده.

Table1. Chronological Reading of Landscape Elements of the Site, Source: Author.

دوره تاریخی	جغرافیای تاریخی محدوده	خوانش منظر
دوران نوسنگی	ظهور تمدن قیطره در مراتع دامنه‌های جنوبی البرز پیدایش آثار باستانی در نقطه عطف تپه سیمین قلعه دارآباد پیدایش تمدن چشمه علی در نقطه عطف طبیعی سرچشمه	زایش آبادی کهن تهران از نقاط عطف آبی زایش تمدن کهن ری در نقطه عطف آبی چشمه علی
مادها	ظهور زرتشت و تبدیل «رغه» (ری) به هسته زاینده مذهب یکتاپرستی	آب منشأ پیدایش تمدن
ساسانیان	تحکیم نقش مذهبی ری و شکل‌گیری کانون‌های زیارتی در کنار عناصر طبیعی پیدایش آتشکده‌های «برکه ری» و «تپه میل» و «معبد آناهیتا» در کنار کوه بی‌بی شهربانو پیدایش نخستین شاخه‌های کاریز شهری در محدوده چشمه علی شهری	نقاط عطف زیارتی در کانون‌های آبی ایجاد گشایش گاه‌ها و نظرگاه‌ها در کنار کانون‌های زیارتی آب منشأ پیدایش منظر روستایی و کشاورزی در شهر آب منشأ پیدایش سنت ایرانی زیارت - تفرج
هجوم مغولان تا دوران تیموریان	زوال ری و پیدایش آبادی‌های اقماری در محدوده تهران پیدایش مراکز کشاورزی و باغداری در لبه‌های رود-دره‌های تهران ظهور هسته اولیه ده تهران در شمال ری در محدوده اودلاجان	تهران پارادایم روستاهای به هم پیوسته شهری آب منشأ پیدایش منظر روستایی و کشاورزی در شهر آب به عنوان نقطه عطف زایش هسته اولیه شهر تهران
صفویان	تبدیل حرم عبدالعظیم به نقطه عطف ارسن زیارتی و تفرجی احداث بارو و خندق شاه طهماسبی تهران (افزایش امنیت) و پنج دروازه تهران قرارگیری باغات و مزارع در محدوده شهر تقویت لبه شهری راه ابریشم، گذرنده از محدوده دولاب و دروازه دولاب تا دروازه قزوین پیدایش شبکه قنات شهری در مجاورت روددره‌ها و محله اودلاجان به تقلید از شبکه کاریز شهری	تهران شهر باغات متداخل و جای‌گیری مشبک‌وار بناها در میان باغات (عاملی برای امنیت شهری) باغات گسترده متمرکز به ویژه انار در کوهپایه‌های شمال و شمال شرق تهران شکل‌گیری مورفولوژی شهر به تبعیت از منابع آبی و توپوگرافی طبیعی شهر
قاجاریان	گسترش باغات بیرون باروی شهر و بخشیدن نقش تفرجی - تشریفاتی به باغات شمال و شمال شرق تهران ایجاد خیابان تشریفاتی دوشان تپه از دروازه دوشان تپه تا کاخ فیروزه و منظر نورانی آن در شب ایجاد اولین باغ وحش به شیوه مدرنیسم در دوشان تپه سنگ نگاره چشمه علی شهری به سنت هخامنشی ساخت گنبد بارگاه امامزادگان تهران و تبدیل آنان به کانون‌های زیارتی - تفرجی و نظرگاه‌های عام شهر (امامزاده قاسم تجریش، امامزاده پنج تن لویزان، امامزاده داوود فرحزاد) تکمیل شبکه قنات شهری توسط امیرکبیر	آغاز انحصار منظر طبیعی شهر به خواص به ویژه در شرق تهران تحکیم نقش تفرجگاهی عام کانون‌های زیارتی در کنار نقاط عطف و لبه‌های آبی شهر، محل تفرج و گشایش روح و ذهن
پهلوی اول	خیابان‌کشی‌های رضاخان به شیوه هوسمانی، بریده‌شدن بافت‌های شهری، پرشدن خندق‌های پیرامون شهر و جایگزینی آن با خیابان‌های شهری در چهارسوی شهر و تخریب دروازه‌های شهری جای‌گیری ده‌های اقماری در بافت شهری با تخریب بارو ایجاد بلوارهای هندسی عظیم ارتباطی بین بافت‌های درون و بیرون شهر انحصار زمین‌های بدون متولی شرق و شمال شرق به نظامیان و واگذاری عواید باغات آن به نهادهای نظامی تغییر تدریجی مورفولوژی طبیعی شهر و اقدامات جراحی نظامی در شهر، احداث زهکش‌های مصنوعی انتقال آب خشک شدن تدریجی مسیر اصلی رود - دره‌ها و حذف تدریجی لبه پیوسته اتصال دهنده دو کانون بالادست و پایین دست شهر از خاطره ذهنی مردم	آغاز تدریجی شکافت بافت پیوسته شهری کوچک شدن قلمرو خاطرات ذهنی مشترک مردم از شهر افزایش شکافت فرهنگی - جغرافیایی بالادست و پایین دست شهر آغاز تغییر تدریجی مورفولوژی و هیدرولوژی طبیعی شهر
پهلوی دوم	ملی شدن تپه‌های شرق تهران و تاسیس پارک‌های جنگلی از جمله پارک لویزان وقوع سیل‌های فراوان در جنوب شهر تهران ضعف تدریجی نقش تفرجی عام باغات و زیارتگاه‌های شهری و جایگزینی آن با پارک‌های شهری	آغاز سخت‌سازی زمین شهری و تخریب باغات و زمین‌های بایر آغاز گنوی فرهنگی. اقتصادی بافت‌های شرق و جنوب شرقی تهران باقی ماندن آب به عنوان عامل اصلی شکل‌گیری بافت‌های مدرن شهری مانند نارمک در کنار رود-دره دارآباد و مسیل باختر جایگزینی فرهنگ تفرج در بیرون شهر به جای سنت تفرج برای همه در شهر
از ۱۳۵۷ تاکنون	احداث شبکه ارتباطی عمدتاً متمرکز بر احداث شبکه‌های بزرگراهی و تعیین گشتالت نهایی شهر با شبکه بزرگراهی، پوشاندن آبراه‌های شهری با مصالح سخت شکافت بافت‌های شهری پیوسته توسط بزرگراه‌های فاقد مقیاس محلی افزایش تراکم مسکونی شهر و گسترش شهرک‌های مسکونی افزایش سرعت باغات و سطوح نفوذپذیر شهری و ادغام منظر روستایی در بافت شهری ساماندهی روددره‌های تهران و تقویت نقش تفرجی آن در سال‌های اخیر و عدم توجه به معیارهای پایداری منظر، سخت‌سازی بستر روددره‌ها با مصالح نفوذناپذیر مانند حجم انبوه بتون در حریم رودخانه کن و کاربری‌های ناسازگار با هویت محدوده	انسداد کریدورهای طبیعی شهر (گسست نقشه ذهنی شهروندان) ادغام و زوال منظر روستایی در بافت متراکم مسکونی شهری سخت‌سازی زمین شهری حتی در حریم رود-دره‌های شهری ارتباط سریع سواره عامل شکل‌گیری گشتالت شهری

نمودار ۱. الگوی مراحل طراحی شخصیت برای منظر فرهنگی شهری، مأخذ: Buckle, 2007
Diagram 1. Character Design Process Model for Urban Cultural Landscape, Source: Buckle, 2007.

اما نقل مکان خواص به شمال تهران و شمیران روابط سیاسی - جغرافیایی شهر را تحت تأثیر قرار داد و مفهوم شمال و جنوب شهر شکل گرفت. در آخرین سال‌های پهلوی دوم موج خانه‌سازی‌های گسترده غیر قانونی در محدوده باغات و زمین‌های بدون متولی سبب نوعی انقلاب شهری در تهران شد.

خوانش منظر شهر تهران (دید کل نگر)

آنچه از بررسی منابع جغرافیای تاریخی تهران بر می‌آید، این است که تهران به صورت مجموعه‌ای از مراکز جمعیتی در کنار نقاط آبی شاخص شهر، شکل گرفته است. بنابراین منشأ اصلی پیدایش مراکز تمدنی، آب است و پس از آن بقاع متبرکه در کنار این مراکز، ظرفیت جذب جمعیت بیشتری را فراهم آورده است. در برآیند این مطالعات، مشخص می‌شود سه عنصر اصلی تمدن‌ساز تهران، سیستم آبی (توزیع مویرگی آب)، زیارت‌گاه و باغ متمرکز به عنوان عنصر معیشت‌ساز است (تصویر ۱).

مصادیق یکپارچگی منظر شهر

در منظرهای پیچیده مانند منظر شهرهای بزرگ بررسی یکپارچگی برای غریبال‌گری عناصر دارای قابلیت حفظ و تأکید بسیار مهم است. به این منظور برای بررسی روند یکپارچگی عوامل کمی و عوامل کیفی ناشی از آنها عناصر منظر تهران در چهار گروه عمده طبیعی، فرهنگی، زیباشناختی به عنوان تابع متغیر زمان مورد بررسی قرار گرفته است. بدیهی است به دلیل کیفی بودن عوامل نمودارها دقت محاسباتی ندارند و در بررسی توابع نیز عوامل شاخصی که متناوباً در منابع تاریخی ذکر شده، مد نظر قرار گرفته‌اند (نمودار ۲):

- با توجه به سرعت تغییرات کم، در بازه زمانی طولانی تا آغاز پهلوی اول، عوامل طبیعی و عوامل فرهنگی در تعامل با این شرایط طبیعی در حالت یکپارچگی قرار دارند. به عبارت دیگر بستر طبیعی از سنت‌های فرهنگی خاص شهر حمایت می‌کند.
- یکپارچگی نسبی عوامل زیباشناختی و معنایی تا دوران پس از انقلاب همچنان حفظ شده و گسست اساسی در دوران معاصر با ضعف ارتباط شیوه زندگی مردم تهران با ریشه‌های فرهنگی رخ داده است (مقطع زمانی ب).
- سنت‌هایی چون تفرج درون‌شهری، زیارت، تفرج، محله محوری و گردش در باغات به دلیل سرعت تغییرات تحمیلی به کالبد شهر در دوره رضاخانی، توان سازگاری با شیوه زندگی جدید را نداشته و کم‌رنگی این سنت‌ها ناشی از ضعف بنیادی آنها نبوده است (مقطع زمانی الف).

نقاط تحول و انفکاک منظر شهر

منظر شهر تهران، ارتباط تنگاتنگی با شیوه زندگی و مبانی رفتاری مردم شهر داشته است. بنابراین در هر مقطع زمانی که تغییری بطبیعی و یکپاره بر شیوه زندگی ارزش‌های رفتاری مردم وارد شده، منظر شهر یک نقطه عطف عدم یکپارچگی و آشفتگی در عناصر کمی و کیفی را تجربه کرده است. این شرایط سختی است که استفاده از روش‌هایی چون تمرکز روی اشکال تاریخی تا اضافه کردن به عناصر استفاده‌شده منظر، چندان کاربردی در ترمیم منظر فرهنگی شهر نخواهد داشت، چرا که میزان حس تعلق و حساسیت عمومی به نشانه‌ها به میزان زیادی کاهش یافته است. مسئله اصلی، ترمیم بستر فرهنگی و رفتاری شهر بوده که حمایت‌کننده کالبد تاریخی و فرهنگی شهر است (نمودار ۲).

با تغییر عملکرد، باید شاخصه‌های منظر اجازه تغییر و پیشرفت داشته باشند. اما تغییر ناگهانی در منظر یک شهر بدون هم‌زمانی با تغییرات عملکردی در طول زمان و یا تحمیل عملکرد ناسازگار با منظر موجود به بحران هویت منجر خواهد شد" (Ibid). این یک نقطه انفکاک در روند شکل‌گیری منظر شهری است. در اینجا مسئله سنت و میزان الزام به حفظ سنت منظر یک شهر، نمود پیدا می‌کند.

یکی از وجوه تفاوت رویکرد طراحی پایدار نحوه "ارزش‌گذاری" طبیعت و سنت است. طبیعت و سنت به عنوان عناصر "الگوساز" دارای ارزش هستند. این ارزش نه به واسطه آنکه امری مطلق، مقدس و بی‌اشتباه است، بلکه به این دلیل بوده که فشار تکامل در طول قرون و اعصار، انتخاب قابل‌اجرای یک سیستم تعاملی هوشمند را پیش روی ما گذاشته است. مسئله اصلی "گذشت زمان" است. طبیعت و سنت هر دو مضمول گذر زمان غیر قابل محاسبه ذهن انسانی شده و آلبومی از رویارویی هوش با ضرورت‌های پیش آمده است.

"هاسکینز" فهم اجزای فرهنگی منظر را بر مبنای رویکرد منظر تغییرپذیر این‌گونه ارزش‌گذاری کرده است: مطالعه تاریخ منطقه، تشریح مرحله انقلاب منظر، جستجوی تصدیق با مطالعه شواهد تغییر فیزیکی در منظر، و تعیین مبدأ تحرک. با توجه به تعاریف و چارچوب‌های تعریف‌شده به بررسی منظر فرهنگی شهر تهران پرداخته می‌شود (نمودار ۱).

اسطوره‌های منظر تهران

● **فرهنگ آب**: منشأ پیدایش آب + ۱ دی (دان) تهران در محله سرچشمه کنونی، سرچشمه ناشی از آب‌های قیطریه و رودخانه جعفرآباد است. تا دوره پهلوی اول حضور آب در شهر به عنوان یک عنصر هویت بخش تلقی می‌شد. حضور آب تنها به نواحی کوهستانی و نظرگاه‌ها منحصر نشده و در مکان ظهور آب، فضای جمعی برای تهرانیان پدید می‌آمد.

● **فرهنگ تفرج و عزاداری**: شهرهای قدیم ایران از جمله تهران، "محل تفرج عام" مردم بوده‌اند. ترانه‌های فولکلور تهران قدیم به ویژه در دوره قاجاری و نقاشی‌های قهوه‌خانه‌ای به جامانده از این دوره، نشان‌گر ارزش "تفرج" و "هنرهای نمایشی - تفریحی" در میان عوام است. به گونه‌ای که مردم تهران در گذشته به اصطلاح تهرانی به "دل به نشاطی" و "فراخ سینگی" مشهور بوده‌اند (محمودیان، ۱۳۸۴: ۱۱۵).

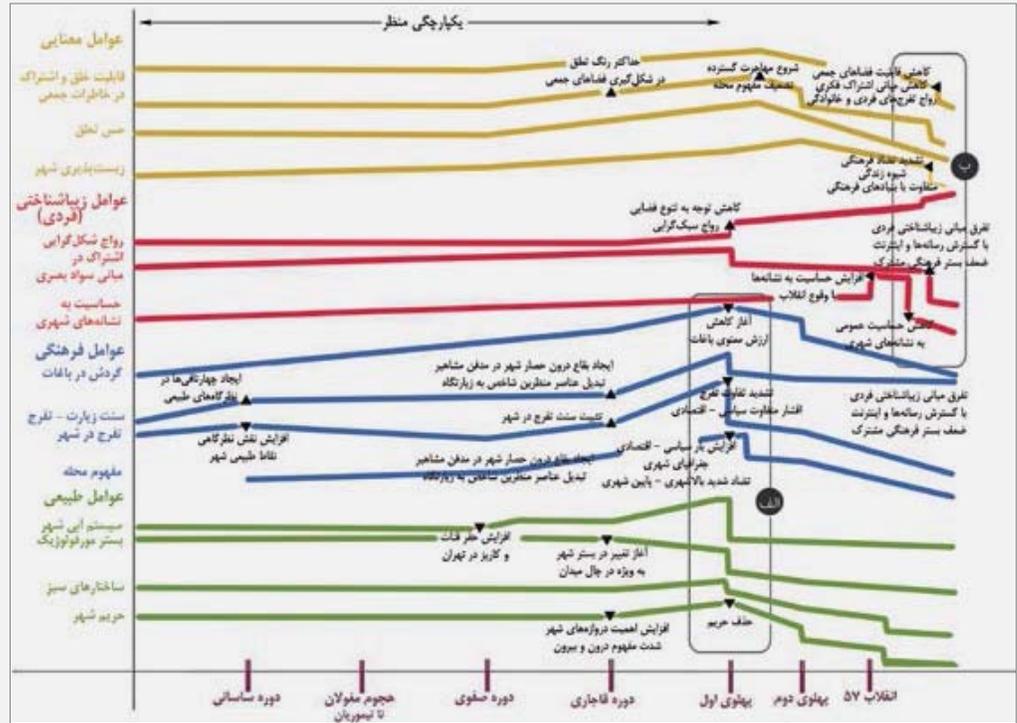
● **زیارت بقاع و اماکن متبرکه**: یکی از بارزترین دل‌مشغولی‌های مردم تهران نشین در گذشته، زیارت بقاع و اماکن متبرکه در روزهای تعطیل بود.

● **گردش در باغات و سنت وقف باغ**: گروه‌های دیگری از مردم نیز عازم باغات و سایر گردشگاه‌های تهران نظیر چشمه علی، دوشان تپه، پس قلعه، عشرت آباد و میدان باغشاه می‌شدند و وقت خود را بیشتر با بازی‌های دسته‌جمعی می‌گذراندند (همان، ۱۳۷۷).

● **ادبیات نمایشی - تعلیمی**: معرکه‌گیری و شعبده‌بازی، شمایل‌گردانی و نقلی، نمایش‌نامه‌های تخته‌حوضی و سیاه‌بازی، ترنابازی، خیمه شب‌بازی و شهرفرنگی‌ها از گونه‌های مختلف تفریحات جمعی مردم هستند.

● **مفهوم محله**: تهران از ابتدا به ویژه در دوره صفوی به شدت محله محور بود و از پنج محله درهم تنیده اودلاجان، بازار، چاله میدان، دولت و سنگلج تشکیل می‌شد، به طوری که اهالی هر محله دارای خرده‌فرهنگ خاص خود بودند و در کل فرهنگ جمعی تهران را می‌ساختند (همان: ۱۳۵). در ابتدا هر محله منظر متفاوتی با محلات دیگر داشت،

نمودار ۲. مراحل یکپارچگی، نقاط انفکاک و تغییر روند شکل‌گیری منظر شهر تهران. مأخذ: نگارنده.
Diagram2. Integration Process, Detachment Points and Formation Alterations of Tehran's Landscape. Source: author.

● هنگامی که تغییر یکباره بر شیوه زندگی و ارزش‌های رفتاری مردم وارد شده، منظر شهری یک نقطه عطف بدون یکپارچگی و آشفتگی در عناصر کمی و کیفی را تجربه کرده است. نقطه گسست یکباره در زمینه عوامل طبیعی و فرهنگ عامه در دوره پهلوی اول، و نقطه گسست در زمینه عوامل زیباشناختی فردی و معنایی در دوره معاصر در حدود ۲۰ سال اخیر رخ داده است.

● در شرایطی که به دلیل مهاجرت و ضعف ارتباط با بستر فرهنگی میزان حس تعلق و حساسیت عمومی به نشانه‌ها به میزان زیادی کاهش یافته است، استفاده از روش‌هایی چون تمرکز روی اشکال تاریخی تا اضافه کردن به عناصر استفهامی منظر، چندان کاربردی در ترمیم منظر فرهنگی شهر نخواهد داشت. اقداماتی چون تحمیل منظر با مبانی فرهنگی ناسازگار با شهر تهران مانند جمع کردن تمام دسته‌های عزاداری در یک میدان بزرگ و یا ایجاد یک دریاچه مصنوعی بزرگ مقیاس و تخریب مقیاس محلی شهر نیز اثرات مخربی بر منظر فرهنگی شهر خواهد داشت.

جمع‌بندی | با توجه به هدف نهایی از خوانش و بررسی عوامل منظر فرهنگی شهر که در نمودار ۲ برای تعیین شخصیت منظر شهر مطرح شد، نتیجه این مبحث به صورت تبیین شخصیت منظر شهر تهران بیان می‌شود.

● تهران شهری با سنت‌های رفتاری ریشه‌دار است که اجتماع مراکز جمعیتی متعدد آن و اتحاد آنها به عنوان یک شهر نتیجه این بنیادهای رفتاری است. بنابراین رکن مهم تبیین شخصیت یا هویت منظر تهران، رفتارشناسی تاریخ آن است.

● بنیادهای رفتاری مردم تهران: دل‌بستگی و احترام به مظاهر آب در تمام مقیاس‌ها، تفرج درون شهری، محله محوری، مراسم شادی و عزاداری جمعی در مقیاس محلی، اسطوره‌سازی از مشاهیر ادب و فرهنگ و ساخت زیارتگاه- تفرجگاه در مدفن آنان، اسطوره‌سازی از عناصر طبیعی و حس تعلق به عناصر منظرین، باغات مثمر به عنوان منبع تأمین معیشت و مکان تفرج عامه مردم، ادبیات نمایشی، طنز و تعلیمی است.

پی‌نوشت

۱. Carla Sauer، جغرافی دان انسانی که از او به عنوان مؤثرترین فرد در اشاعه و پیشرفت منظر فرهنگی یاد می‌شود. <http://whc.unesco.org/archive/opguide12-en.pdf>.
۲. Pierce Lewis
۳. Hoskins
۴. Landscape Character Assessment (LCA)
۵. Jacson
۶. Hoskins

فهرست منابع

● محمودیان، علی اکبر. (۱۳۸۴). نگاهی به تهران از آغاز تا کنون. تهران: مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی.

Urban Behaviors

Breaking Points of Tehran Cultural Landscape

Marjaneh Zandi, M.A in Landscape Architecture
marjan.zandy@yahoo.com

Abstract | Design of cultural landscape involves the character of cultural landscape as a starting point for estimating the least possible intervention options. Having defined the landscape character of a city, its landscape cannot be transformed to look alike other city landscapes in accordance with tastes and different conditions. Tehran's having traditional Behavior - whose constituting union of several population centers element was a city – accentuates the significance of explaining landscape character according to principles of public behavior for landscape design and management.

Evaluation of Tehran's cultural landscape requires two sources; historical texts including general literature, songs, historical geography and landscape reading according to these historical sources. Tehran has an intertwined texture of built networks surrounded by fine city gardens that are in complete harmony with morphological layer of Tehran formed by the five major river valleys as well as structural and behavioral hierarchal model defined according to their locations at

different heights of these river valleys in addition to cultural paradigms of an Iranian-Islamic society. Therefore, the cultural myths of Tehran city with subject matters of water at all scales, inner city excursion, pilgrimage-excursion tradition, usage of dramatic-didactic literature as the public media, productive gardens as intersection of recreations and rituals, creating myths through landscape elements and literature and ethics masters and converting their expression to a behavioral setting are all pursuable.

The city landscape has experienced a lack of integrity and chaos in quantitative and qualitative elements every time that a sudden change has undertaken on people's behavior values and lifestyle. An abrupt breaking point of natural factors and popular culture in the first Pahlavi era and another breaking point of personal aesthetic and semantic factors in the contemporary era have occurred during the last 20 years.

Keywords | Cultural Landscape, Tehran, Landscape Character, Landscape Reading.

Reference list

- Buckle, R. (2007). *Managing Cultural Landscapes: A case study of Stirling*. Alberta: Institute for Cultural Landscape Studies (ICLS).
- Mahmoudian, A.A. (2005). *Negahi be Tehran az aghaz ta konoon* [A glance to Tehran from the beginning until now]. Tehran: Cartography and Geographic Institute.
- *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. (2012). Available from: <http://whc.unesco.org/archive/opguide12-en.pdf> (accessed 24 July 2013).